

ENSKILDA HÖGSKOLAN STOCKHOLM

C-uppsats /15 hp

Avdelningen för mänskliga rättigheter och demokrati

VT23

”Förstår du vad du läser?”

En kritisk rättsdogmatisk analys av förbudet mot
diskriminering i utbildningsverksamheten

Författare: Johanna Fossum

Handledare: Emma Sundkvist

Abstract

This essay is based on a case of a Swedish student with dyslexia who was denied the right to his aid during the national exam in Swedish. The purpose of the study is to shed light on the problems in how practice is interpreted and how future cases can be handled. In order to examine the current law in discrimination that dyslectics experience within the school system. The study has used the legal dogmatic method, the right as it is “de lege lata” as well as “de lege ferenda”, as the right should be. The study has concluded that even if the student is not denied the right to a free education, the study wishes to draw attention to the fact that the student may have been exposed to discrimination based on the European Convention Art.14. What the study has discovered by analyzing the material is that the adaptations offered to the student did not compensate for the absence of the compensatory aid for the national test.

Sammanfattning:

Denna studie handlar om rätten till hjälpmedel för elever med dyslexi och utgår ifrån ett fall med en svensk elev som vägrades rätten till hjälpmedel under nationella provet i svenska. Studien har som syfte att belysa problematiken i hur praxis tolkas och hur framtida fall kan tänkas hanteras. För att undersöka den gällande rätten inom diskriminering som dyslektiker upplever inom skolväsendet har studien använt sig utav den rättsdogmatiska metoden, det vill säga “de lege lata” samt “de lege ferenda” rätten som den bör vara.

Studien har kommit fram till att även om eleven inte förvägras rätten till en kostnadsfri undervisning, önskar studien uppmärksamma att eleven kan ha blivit utsatt för diskriminering utifrån Europakonventionen Ar.14. Det studien har upptäckt genom att ha analyserat materialet, är att de anpassningar eleven erbjuds inte kompenserar för frånvaron av de kompensatoriska hjälpmedlen för det nationella provet.

English title

”Do you understand what you are reading?” A critical legal dogmatic analysis of the prohibition against discrimination in educational activities.

Nyckelord

Demokrati; Diskrimination; Dyslexi; Europakonventionen (EKMR); Funktionshindersrätt; FN; Martha Nussbaum; Mänskliga Rättigheter (MR); Human Rights; Läsförståelse; Rättsdogmatik Tillgänglighet; UN

Förord och tack

I första hand vill jag rikta min enorma tacksamhet till min dotter, min familj och mina vänner som orkat och orkar med mig genom denna tid av studier. Tack för ert stöd. Jag vet att det inte har varit lätt alla gånger, jag älskar er. Vidare önskar jag att jag ett stort tack till min handledare Emma Sundkvist. Tack för att du så tålmodigt lyssnat på mina funderingar och benat ut mina tankar och kommit med goda råd. Tack Dyslexiförbundet, utan er hade jag aldrig kommit i kontakt med Stellan Gärde som så generöst har givit mig tillgång till material av målet som jag använt i denna studie till min kandidatuppsats. Tack till Enskilda Högskolan för en enorm resa, så mycket kunskap och nya vyer att få ta med sig ut i världen. Eftersom jag själv har dyslexi och är öronläsare finns ett *nära* samband mellan forskningsområdet och det jag valt att skriva om. Denna kunskap kan erbjuda studien en unik inblick och förståelse för hur problematiken kan yttra sig i realiteten, tillika vilka konsekvenser som kan uppkomma då rättigheter inte blir tillgodosedda i realiteten. Dessa erfarenheter kommer dock att hållas utanför denna studie vid detta tillfälle. I framtiden kanske det finns anledning att använda sig av denna nära kunskap om jag väljer att gå vidare med denna forskning inom detta eller liknande fält. I denna studie kommer denna nära kunskapen som behandlar liknande situationer som jag själv har varit i kontakt med hållas utanför då det inte handlar om mig personligen utan om sakens natur. Om hur dyslektiker strukturellt diskrimineras av ett skolsystem som egentligen är skrivet för att skydda dem.

Innehållsförteckning

1 Inledning	7
1.1 Kort historik gällande elever med dyslexi.....	8
1.2 Centrala begrepp.....	10
1.2.1 Avkodning.....	10
1.2.2 Diskriminering.....	10
1.2.3 Dyslexi/ läs -och skrivsvårigheter.....	11
1.2.4 Funktionsnedsättning.....	11
1.2.5 Hur kan diskriminering se ut?.....	12
1.2.6 Läsförståelse.....	12
1.3 Problemformulering.....	12
1.4 Syfte.....	12
1.5 Frågeställning.....	13
2 Tidigare forskning	13
2.1 Demokrati.....	14
2.1.1 Harald Ofstad.....	14
2.1.2 Patrik Bremdahl.....	14
2.1.3 Synne Myrebæe.....	15
2.2 Tillgänglighet.....	15
2.2.1 Mats Alvesson.....	15
2.2.2 Alexandra Borg.....	15
2.3 Disposition.....	16
3 Material	17
3.1 Material.....	17
3.2 Forskareetik.....	17
3.3 Etiska överväganden och riktlinjer.....	18
4 Teori och Metod	19
4.1 Kritisk rättsdogmatisk metod.....	19
4.1.1 Problematisering av vald metod.....	19
4.2 Avgränsning.....	20
4.3 Förmågemodell.....	21
4.3.1 Martha Nussbaum.....	22
5 Redogörelse för de lege lata och de lege ferenda	22
5.1 Barnkonventionen (ICRC).....	22

5.2 Europakonventionen (EKMR).....	24
5.2.1 Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD).....	26
5.3 Svensk Rätt.....	29
5.3.1 Regeringsformen (RF).....	29
5.3.2 Skolverket.....	30
5.3.3 Prejudikat/ Rättspraxis.....	31
6 Resultat.....	33
6.1 Analys av de lege ferenda.....	33
7 Diskussion och Slutsatser.....	34
7.1 Diskussion.....	34
7.2 Slutsats.....	38
7.2.1 Sammanfattning.....	39
7.2.2 Vidare forskning.....	41
Bibliografi.....	43

1 Inledning

Denna studie kommer att behandla en elev med dyslexi som inte fick använda sina hjälpmedel vid nationella provet i läsförståelse. Skolverket menade att om eleven lyssnade på texten skulle eleven inte provas på den delen vilken provet var avsedd att pröva eleven på.

Detta fall har nu drivits vidare till Europadomstolen eftersom möjligheten till upprättelse på nationell nivå är uttömd. Eleven har fått hjälp av Disability Rights Defenders Sweden, Dyslexiförbundet och Tals Rättsfonden mot diskriminering att anmäla fallet till FN-kommittén eftersom dessa övervakar Funktions Rätt Konventionen. FN-kommittén har accepterat klagomålet och har skickat anmälan till Sverige som nu haft sex månader på sig att svara på om Staten brutit mot Art. 14 i Europakonventionen förbud mot diskriminering.

Disability Rights Defenders Sweden har redan drivit ett fall tidigare till FN-kommittén vilken bedömde i september 2020 att svenska staten brutit mot konventionen, vilken Sverige ratificerade 2008. Fallet i sig är av intresse för att belysa problematiken i hur praxis tolkas och hur framtida fall kan tänkas hanteras.

Det studien är intresserad av att undersöka är vad som föranleder att skolan kunnat neka eleven tillgång till hjälpmedel och därmed tillträde till undervisning och möjlighet att delta i nationella provet. Studien önskar komma med förslag på hur provsituationer för dyslektiker i framtiden kan göras mer inkluderande.

Fokus på denna studie ligger inte på om eleven blivit diskriminerad enligt Europakonventionen Art. 14 då detta ligger utanför studiens frågeställning. Det studien däremot är intresserad av är frågeställningen hur det kan komma sig att eleven med dyslexi nekades tillgång till sina hjälpmedel som hade försatt eleven i en kompensatorisk jämförbar situation med andra läsare oavsett läsandets natur. Med anledning av att fallet med eleven som nekats hjälpmedel till nationella provet är uppe i Europadomstolen och Sverige väntas svara mars 2023 har jag valt att använda det material som prejudikat vilket studien kallar för Dom 1, Dom 2 och Dom 3. Studien kommer att använda sig av Martha Nussbaums förmågemodell som går ut på att se vilka möjligheter var och en har genom att se, var och en som ett ändamål. Studien

kommer att undersöka den gällande rätten inom diskriminering som dyslektiker upplever inom skolväsendet, det vill säga "*de lege lata*" - rätten som den är - och "*de lege ferenda*" - rätten som den bör vara. (Selberg, 2017:70) genom att undersöka den gällande rätten.

Studien är av kvalitativ karaktär med induktiv ansats utifrån ett kritiskt rättsdogmatiskt perspektiv som behandlar frågor om mänskliga rättigheter med fokus på icke-diskriminering och likabehandling. Eftersom uppsatsen ska ta sig an den *gällande rätten*, föll det naturligt att välja den *kritiska rättsdogmatiska metoden* ur ett *rättssäkerhetsperspektiv* då den hjälper att systematisera materialet. Avsnittet syftar till att ge en överblick över hur situationen för dyslektiker kan se ut.

Kommande avsnittet inleds med en kort beskrivning om det fall som nu är uppe i Europadomstolen och som ligger till grund för studiens material. Därefter görs en sammanställning av hur centrala begrepp används.

1.1 Kort historik gällande elever med dyslexi

Eleven i fråga blev i fjärde klass diagnostiserad med dyslexi som intygas av logopedisk utredning daterad den 11 november 2015 där det framgår att eleven har rätt till kompensatoriska hjälpmedel. För att elever med dyslexi ska kunna uppnå en jämförbar inlärningsmöjlighet som elever utan dyslexi har elever rätt till behovsanpassade hjälpmedel i form av extra tid för prov, möjlighet att få komplettera muntligt samt använda talsyntes med mera.

Skolan har alltid uppmuntrat eleven att använda sig av kompensatoriska hjälpmedel.

Eleven är van vid dessa hjälpmedel och anpassningar för inläring och textbehandling. I den ordinarie undervisningen är eleven van vid att använda hjälpmedel i samtliga ämnen för att få redovisa sina kunskaper och att kunna ta till sig innehållet i materialet. Den 2 februari 2018 informerades elevens föräldrar om hur delprov B1 och B2 skulle genomföras. Där framkom att eleven nekas rätten till uppläsning av de delar vid läsförståelsedelen av det nationella provet i svenska. Skolverket menade att provet inte

mäter vad det ska om en elev gör provet genom att få texten uppläst. Eleven är van vid kompensatoriska hjälpmedel vid ordinarie undervisning i svenska.

Detta agerande ledde till ett sämre provresultat som i sin tur resulterade i sänkt slutbetyg i 6:e klass för eleven. Detta medförde att eleven avstod från att genomföra nationella proven i engelska i sin helhet (Dom 1). I en dom från mars 2022 slog Svea hovrätt fast att eleven hade missgynnats eftersom denne orsakats oro, en känsla av mindre värde, fått sämre provresultat och blivit utsatt för stress eftersom eleven "inte fick använda sina hjälpmedel".

Hovrätten kunde konstatera att: ” den ordning som kommunen tillämpade särskilt missgynnade personer med dyslexi”. Domstolen ansåg att kommunen gjorde rätt eftersom den följer Skolverkets information om provet (Dom 3). Skolverkets ansvar i det sammanhanget är att utveckla nationella prov samt analysera resultaten av dessa. Det kan vara intressant att nämna att Skolverket samtidigt är en förvaltningsmyndighet vars främsta mål är att alla barn, elever och studenter ska få utbildning. Eleven som valde att avstå från att fullfölja nationella provet gav uttryck för att det kändes fel att inte kunna få visa vad man egentligen kan. Eftersom eleven över huvud taget inte blev lyssnad på. Eleven har till följd av detta orsakats oro, en känsla av mindre värde och stress. Eleven gav uttryck för att denne inte vill att någon annan ska behöva känna och må så dåligt eftersom det fortfarande har stor påverkan. Ibland får eleven ångest i andra provsituationer och kan känna sig extremt stressad. Skolan borde vara en trygg och lustfylld plats, vilket den slutade att vara. Speciellt intressant blir att Skolverkets främsta mål är att alla barn, elever och studenter ska få/ta / ha tillgång till en utbildning. Eleven i detta fall får inte sina behov tillfredsställda för att kunna tillgodose sig denna utbildning, och tvingas självmant avstå eftersom eleven mår dåligt. Eleven och dennes juridiska ombud menar att Skolverkets riktlinjer är diskriminerande och att svenska domstolar inte skyddar eleven mot diskriminering. Eftersom alla medel är uttömda nationellt har målet gällande om eleven blivit diskriminerad enligt Europakonventionen Art. 14 skickats till Europadomstolen.

1.2 Centrala begrepp

För att läsaren ska kunna följa med i texten så smidigt som möjligt ges här en kort presentation av hur domar och myndigheter definierar begrepp vilka kommer att användas i studien.

1.2.1 Avkodning

Skolverkets definition på avkodning är att man som måste läsa med ögonen eller tillgodogöra sig texten på det sättet för att förstå den. Specialpedagogiska myndighetens syn på avkodning innebär att förfaringssätt kan jämföras med att använda fingrarna över punktskrift eller ögonen för att avkoda text. Av ingivet yttrande från specialpedagogiska skolmyndigheten framgår att myndigheten delar denna syn på begreppet läsförståelse. (Dom.3).

1.2.2 Diskriminering

Bristande tillgänglighet kan vara diskriminerande när en verksamhet inte genomför skäliga åtgärder för att en person med funktionsnedsättning ska kunna få tillgång till eller delta i verksamheten. Vad som är skäligt bedöms bland annat utifrån andra lagar för tillgänglighet och hur den enskilda situationen ser ut. Lagen syftar till att bidra till att öka tillgängligheten i samhället så att människor med funktionsnedsättning kan delta på likvärdiga villkor, främja lika rättigheter och förebygga diskriminering. Alla arbetsgivare och utbildningsanordnare ska arbeta med det som lagen kallar för aktiva åtgärder. Det innebär bland annat att arbetsgivare, skolor, högskolor och andra utbildningsanordnare ska genomföra ett systematiskt arbete för att motverka diskriminering och verka för lika rättigheter och möjligheter i sina verksamheter. Det finns bland annat lagkrav på att kartlägga, analysera, åtgärda och följa upp risker för alla former av diskriminering (inklusive trakasserier, sexuella trakasserier och bristande tillgänglighet).

Aktiva åtgärder ska sedan 1 januari 2017 omfatta samtliga diskrimineringsgrunder /innan dess omfattades inte funktionsnedsättning/ (Diskrimineringsombudsmannen, 2023)

1.2.3 Dyslexi/ läs -och skrivsvårigheter

Eftersom man talar om dyslexi utifrån ett funktionshinder som kräver ett intyg för att styrka specialanpassning och därmed kompensatoriska hjälpmedel kan det vara viktigt att kunna hålla isär att alla som har läs- och skrivsvårigheter behöver inte ha dyslexi. Däremot har alla med dyslexi läs- och skrivsvårigheter.

En i Sverige ofta citerad definition kring dyslexi är den som Torleiv Høien och Ingvar Lundberg har formulerat. De talar om dyslexi som en medicinskt ihållande störning i kodning av skriftspråket, vilken blivit förorsakad av en svaghet i det fonologiska systemet genom människans språkliga biologiska förutsättningar.

Ett annat alternativ är att läs- och skrivsvårigheter inte existerar utan problematiken uppkommer på grund av det sociala sammanhanget och omgivningens krav och organisation som gör att det blir svårt för personer med dyslexi att kunna navigera i den struktur som samhället socialt har byggt upp.

Idag är forskarna oense om var gränsen går mellan en medicinsk och en social modell. Høien och Lundberg ställer sig frågan i sin bok från teori till praktik om människans hjärna över huvud taget är skapad för att avkoda bokstäver?

Vilket leder till ett alternativ som skulle vara att läs- och skrivsvårigheter inte existerar utan skulle vara ett resultat av det sociala sammanhanget och omgivningens krav och organisation som gör att det blir svårt för personer med dyslexi att kunna navigera i den struktur som samhället socialt har byggt upp på grund av hur ett ögon läsande skriftspråk är uppbyggt för kommunikation. (1999, Lundberg: 20)

1.2.4 Funktionsnedsättning

Begreppen som används på området har växlat över tid. Nu senast har det gått från handikapp, funktionsnedsättning vidare till funktionsvariation. Numera beskriver *funktionshinder* “den begränsning en person med funktionsnedsättning upplever i relation till omgivningen”. Ett funktionshinder uppstår därmed i mötet mellan människa och miljö. Det kan handla om allt från höga trösklar till attityder. Detta innebär att det är miljön och omgivningen som är funktionshindrande i relation till människan. (Diskrimineringsombudsmannen, 2023)

1.2.5 Hur kan diskriminering se ut?

Personer med olika former av funktionsnedsättning kan mötas av till exempel diskriminerande rutiner och regelverk eller människors stereotypa föreställningar, normer och okunskap. Det saknas tillräckligt med kunskap om hur vanligt det är eller hur funktionsnedsättning tar sig i uttryck. Detta beror bland annat på att det finns begränsat forskning inom området och att endast en liten del av den upplevda diskrimineringen som anmäls samt att mörkertalet troligen är stort. Normer om förväntad funktionsförmåga gör att personer med funktionsnedsättning många gånger inte blir bedömda utifrån sina individuella förutsättningar och behov.

(Diskrimineringsombudsmannen, 2023)

1.2.6 Läsförståelse

Läsförståelse innebär att kunna förstå en skriven text, det skrivna språket, med eller utan hjälpmedel (Dom.3).

1.3 Problemformulering

Det studien önskar problematisera är vad som gäller, och vilken instans som bär huvudansvaret för att ge eleven tillgång till de hjälpmedel, vilken existerar vid en viss tidpunkt organiserad av myndigheterna (Danelius, 2015:612) Sammantaget önskar studien problematisera hur det kan ha kunnat gå så långt att olika instanser tolkar rätten på så olika sätt. Och att den som drabbas är eleven, dennes skolgång, utbildning och möjlighet att kunna få delta i det demokratiska samhället på lika villkor.

1.4 Syfte

Studiens syfte är att förtydliga den oklarhet som råder mellan hur Justitiekanslerns (Dom1), hovrättens och tingsrättens tolkar skolverkets anvisningar. De anvisningar som var avsedda att vara neutrala men som enligt Staten faktiskt inte var det, utan som Justitiekanslern problematiserar att inte fick använda de kompensatoriska hjälpmedel som eleven vanligtvis haft på grund av dennes dyslexi. "Vid genomförandet av provet

behöver elever med dyslexi kompensatoriska hjälpmedel eftersom eleven läser med öronen, vilket motsvarar att läsa med ögonen (Dom.3)”. Det vill säga att skolan vägrade tillhandahålla de hjälpmedel vid en tidpunkt då eleven gick i skolan vilket eleven annars brukar få ha rätt till att använda. Samtidigt som Justitiekanslern (Dom 1) håller med om att de anpassningar som förordnats i lärarinformationen objektivt sett inte helt har kunnat kompensera elevens funktionsnedsättning. Helt i motsats till vad hovrätten (Dom2) bedömde att kommunens agerande till, menar hovrätten att det inte skett någon diskriminering av eleven enligt diskrimineringslagen och inte heller någon kränkning av elevens rättigheter enligt Europakonventionen.

1.5 Frågeställning

Eftersom Skolverket som förvaltningsmyndighet sätter ramarna för hur skolornas utbildning ska bedrivas men inte själva bedriver någon undervisning eller pedagogisk verksamhet är studiens övergripande syftet att undersöka och analysera den gällande rätten som Skolverket tillämpar vid utformandet av det nationella provet vid läsförståelsedelen. Studien syftar särskilt till att besvara två frågeställningar:

1. Vilka anpassningar hade försatt eleven i en jämförbar situation med elever utan dyslexi?
2. Hur bör sådana anpassningar bäst genomföras?

2 Tidigare forskning

Den tidigare forskning som valts för att kunna argumentera, diskutera och bidra till ny forskning kring öronläsning har delats upp i två huvudpunkter nämligen demokrati och tillgänglighet. Detta med hänsyn för att läsaren enklare skall kunna urskilja forskningen ur ett mänskligt rättighetsperspektiv.

Eftersom studien är intresserad av “hur rätten bör vara” / ” de lege ferenda ”.

2.1 Demokrati

Nedan följer ett antal vetenskapliga artiklar som belyser hur demokratin och samhället påverkas genom utbildning.

2.1.1 Harald Ofstad

Harald Ofstad fick på 60-talet uppdraget genom Socialstyrelsens att formulera grunden för en *handikappomsorg* (skriver funktionsnedsättning framöver) baserad på en humanistisk människosyn. Ofstad poängterar vikten av att behandla alla människor lika och därmed rättvist. Däremot skriver han tydligt att det inte är detsamma som att behandla dem på samma sätt. Tvärtom. Eftersom vi är olika i många avseenden behöver man anpassa exempelvis läsförmågan efter individens skilda förutsättningar genom individanpassade åtgärder. Och inte såsom ofta sker, *formerar samhället och dess mekanismer så att de negativa verkningarna av ett funktionshinder ytterligare förstärks* (Ofstad, 1995). I sammanhanget kan nämnas att Harald Ofstad utifrån diskrimineringslagen menade att regeringsformen (RF) är av särskilt intresse att skydda. Rätten till en tillgänglig utbildning enligt RF är en av de grundläggande rättigheterna vilka är av särskild betydelse för den fria åsiktsbildningen (Ofstad, 1995).

2.1.2 Patrik Bremdahl

Skolan spelar här en avgörande roll, skriver *Patrik Bremdahl* i sin artikel. Genom att lära ut hur demokrati skapades, lära ut kunskap och värderingar för att motverka rädsla och osäkerhet då det inte bara handlar om hur vi utan elever får mer kunskap och vad demokrati innebär (Frisk, 2022). Då förklaringen om de mänskliga rättigheterna (MR) formulerades för över 60 år sedan stod i första hand rätten till grundläggande utbildning i deklARATIONEN. Men deklARATIONEN nämner även rätten till att delta i högre utbildning. (Alvesson, 1999: 4(3):225–243)

2.1.3 Synne Myrebäe

Eftersom dyslexi är en funktionsnedsättning som påverkar förmågan att läsa, är det framför allt dyslektikers möjligheter att delta i utbildning under *likvärdiga* villkor som

sina medstudenter vilket har fångat Synne Myrebëe intresse. I likhet med Martha Nussbaums tankar kring antikens filosofi tar även Myrebëe och undrar ifall diskussionen om bildning tenderar att vidmakthålla och försvara en i grunden patriarkal och konservativ tradition. (Alvesson, 1999: 3)

2.2 Tillgänglighet

Tidigare har ljudboken beskrivits som ”fusk” och anklagats att driva litteraturen mot botten. Idag ser vi att många väljer att lyssna på böcker även om man inte är i behov av detta som hjälpmedel vilket tyder på en förädling, uppodling, förfining, civilisering av ”boken” för att inhämta information. Gemensamt för personer med dyslexi är att de har svårigheter med ord (dys=svår, lexis=ord).

För att vända på perspektivet i relation till utbildning och tillgänglighet använder studien en artikel som diskuterar kultivering eftersom kultiveringstänkandet handlar om ett bredare bildningsbegrepp utöver bara utbildning.(Alvesson, 1999:3)

2.2.1 Mats Alvesson

I *Mats Alvesson artikel går att läsa att Alvesson* är positiv till utbildning samtidigt som han har en mycket kritisk tilltro till utbildning som lösning på alla möjliga problem. Han menar att utbildning är mer av en rättighet, och kanske inte en skyldighet som en stor andel medborgare förväntas delta i. Att lärandet och kvalificeringen handlar mycket mer än antal skolår. Vidare skriver han i sin artikel att fokuset på människors förmåga att bidra i samhället och arbeta medför en disciplinering och normalisering av människor kring utbildningsnivå som måttstock. ”Vilket härav följer förvärvad stigmatisering av de som inte når upp till normen” (Alvesson, 1999: 4(3):225–243). (Alvesson, 1999:3).

2.2.2 Alexandra Borg

Alexandra Borg artikel ”Det går lika bra att läsa med öronen” belyser hon att det finns studier som visar att det är samma centra i hjärnan som aktiveras när man läser med ögonen som när man lyssnar på en text. Skillnaden är att läsning med öronen kräver ett annat angreppssätt. Eftersom man talar om kognition och vana. Hon skriver att det är

samma typer av processer som sker när texter avkodas i hjärnan. Däremot florerar det fortfarande fördomar att "ljudboksläsande" skulle vara ett enklare sätt att ta till sig informationen än om man är "ögonläsare". I artikeln uppmärksammar Borg att ljudböcker drar till sig en kategori av nya användare av läsare, både de som älskar läsning och de som ogillar tryckta böcker, alternativt har lässvårigheter/dyslexi. Samtidigt som vissa elever saknar verktyg för att kunna lyssna ordentligt då de har svårt att koncentrera sig och inte riktigt vet vad de ska göra när de lyssnar, kan det däremot vara tvärtom för andra. (Frisk, 2022).

2.3 Disposition

Studien bygger på en studie om en elev med dyslexi som inte fick använda sina hjälpmedel vid nationella provet i läsförståelse. I *inledande* kapitel får läsaren en *bakgrundsbeskrivning* om vad studien handlar om. Vidare följer ett avsnitt med *centrala begrepp som följs av problemformulering, syfte och frågeställning*. Det *andra kapitlet* börjar med *den tidigare forskningen* som ligger till grund för senare *reflektion och diskussion*. I det tredje kapitlet finns det *materialet* för att kunna svara på frågorna. Givetvis som i all god forskning finnas ett kapitel som behandlar *forskareiska* frågor i relation till forskningsuppgifter och forskningsuppdraget, även detta går att finna i kapitel tre där det framgår vilka etiska avväganden studien tagit. I fjärde kapitlet görs en redogörelse av den *kritiska rättsdogmatiska metoden*. I detta kapitel presenteras även *vilka avgränsningar studien som gjort samt eventuella problem som kan finnas med den rättsdogmatiska metoden*. Vidare presenteras även i detta kapitel det *teoretiska ramverket* Studien är av kvalitativ karaktär med induktiv ansats utifrån ett kritiskt rättsdogmatiskt perspektiv som behandlar frågor om mänskliga rättigheter med fokus på icke-diskriminering och likabehandling. I de sista två avslutande kapitlen går studien igenom resultatet och diskuterar slutsatsen. *Kapitel fem* består av *resultatet från* den gällande rätten de lege lata *samt en redogörelse* för de lege ferenda som studien kommer att förhålla sig och som ligger till grund för studiens senare *diskussion och reflektion*.

3 Material

I föregående kapitel har vi fått ta del av de teoretiska utgångspunkterna. Detta inleds med en presentation av material.

3.1 Material

För att kunna undersöka frågan om vilka problem som finns med den gällande rätten, det vill säga att analysera förtjänster och brister med den gällande ordningen, har studien behövt en standard för vad som utgör problem eller inte. Studien behöver förhålla sig till den *hierarkiska begränsningen om gällande rätten* genom att rekonstruera rättssystemet med utgångspunkt från lagen, rättspraxis, förarbeten samt rättsdogmatisk litteratur. För att belysa vidden av frågeställningen i hur man kan belysa den problematik som uppstår när rätten inte efterlevs använder sig studien av kvalitativ data. Studien har valt att använda material som belyser den diskriminering som kan uppstå av att inte kunna delta i ett inkluderande samhälle på grund av *funktionsnedsättning* som en följd av *bristande tillgång*. Av respekt inför frågan och att inte utesluta något behöver studien systematiskt gå igenom de rättsliga utgångspunkter som finns tillgängliga samt de prejudikat och den praxis som finns tillhanda för att kunna få en så god lägesbild som möjligt för att kunna skapa ett så neutralt material att utgå ifrån. Eftersom alla läsare kommer med en egen bias. Samtidigt som studien har behövt begränsa sig i förhållande till val av vilka rättsnycklar som är mest relevanta för att kunna analysera de lege ferenda.

3.2 Forskareetik

Forskareetiska frågor handlar om forskarens relation till forskningsuppgifter eller forskningsuppdraget. Forskare uppmanas att handla i enlighet och tillförlitlighet i fråga om att säkerställa forskningens kvalitet. Detta avspeglas i design, metod, analys och utnyttjande av resurser. Utifrån Vetenskapsrådets krav på kvalitet hos ett projekt som

gäller god forskningsetik så anser studien att den visar ansvar för forskningen från idé till publicering, för ledning och organisation, för utbildning, tillsyn och mentorskap samt för dessa vidare konsekvenser. Vetenskapsrådet önskar att uppmärksamma att kvalitetsaspekten innehåller sådant som vetenskaplig fantasi och originalitet. Att ett projekt är nyskapande och innovativt i något avseende bidrar i hög grad till dess kvalitet. Kvalitetsaspekten täcker även välde signerade studier som validerar och/eller reproducerar tidigare utförd forskning, skriver Vetenskapsrådet. Dessutom behöver det finnas utrymme för explorativa studier utan tydliga mål. De ovan uppräknade kraven utgör ingen fullständig lista. (Vetenskapsrådet, 2017:25,26) Studien hoppas att de argument som har formulerats har relevans för framtida forskning.

3.3 Etiska överväganden och riktlinjer

Etiska överväganden och riktlinjer har idag och i framtiden en mycket signifikant roll för uppsatsens genomförande och kvalitet. Det finns möjligheter för studenter att behandla personuppgifter som inte utgör känsliga personuppgifter, efter informerat samtycke från berörda personer enligt 10§personuppgiftslagen. Underlag;

Studien hoppas att dokumentationen och den redovisande rapporten präglas av klarhet, ordning och struktur. Trots att det material som används i studien är av offentlig karaktär har studien valt att anonymisera materialet i den mån det går eftersom studien behandlar minderåriga. Därför har studien sammantaget valt att kalla informationen hämtat ur FT 10318-XX; (2021-XXXX), FT 3960-XX (2020-XXXX), FT 83 77 XX (2020-XXXX), för Dom1, Dom2 och Dom 3 i arbetet.

4 Teori och Metod

En metod är ett arbetsredskap för att nå fram till ett mål. Då mänskliga rättigheter är ett tvärvetenskapligt ämne går det att använda flera metoder för att nå ett bättre *helhetsperspektiv*. För att kritiskt kunna analysera studien följer en presentation av de teoretiska utgångspunkterna längre ner i detta stycket.

4.1 Kritisk rättsdogmatisk metod

Eftersom uppsatsen ska ta sig an den *gällande rätten*, föll det naturligt att välja den *kritiska rättsdogmatiska metoden* ur ett *rättssäkerhetsperspektiv*. Denna metod hjälper att systematisera materialet samt *har för* avsikt att avslöja intern kritik av rättens motsättningar. Metoden behöver förhålla sig till *gällande rättens hierarkiska begränsning*. (Pettersson, 2012:19,21) För att kunna få djup insikt i *åsikter, erfarenheter och synpunkter* från direkt berörda parter har studien använt sig utan en systematisk *textanalys*. (McConnell & Smith, 2018:70)

4.1.1 Problematisering av vald metod

Utifrån den kritiska metoden har studien möjlighet att utesluta statistiska analyser då dessa kan ge utslag på olika faktiska resultat eftersom dessa skulle kunna ge godtyckliga utfall. För att belysa bredden i frågeställningen använder studien forskning ur olika metodologiska traditioner. Det kan uppstå en mängd olika problem med valet av denna metod eftersom stater har olika tolkningsmetoder och det är skillnad på politiska argument och rättsliga argument. Detta medför att studien behöva vara uppmärksam genom att noga kunna skilja på ”de lege lata” *rätten som den är* och ”de lege ferenda” *rätten som den bör vara* (Hjertstedt, 2019). Det vill säga man kan *inte* kritisera ”*rättens legitimitet*”, då metoden är begränsad till att undersöka rättens *normativa* interna gränser för rätten. (Pettersson, 2012: 22) Genom att använda den rättsdogmatiska metoden, önskar studien sätta *rätten* i ett sammanhang där konsekvenserna av olika lösningar samt en friare argumentation är möjliga. (Selberg, 2017: 70) Eftersom det kan vara till för- och nackdel att ha en inblick i hur det är att vara student/elev och befinna sig i en skolmiljö där text behöver förvaltas på olika sätt

vilket är det studien problematiserar. I litteraturen Juridisk metodlära och Praktisk juridisk metod går att läsa att eftersom både uppsatsskrivaren och läsaren är präglade av en egen bias är det av stor vikt att stödja sina argument i grundad vetenskap på ett objektivt sätt snarare än på emotionella resonemang för att höja nivån på arbetet. Vidare belyser Bert Lehrberg att eftersom syftet behandlar värdeomdömen finns det risk för att det kan förekomma skenargument, som exempelvis inte följer den rättsdogmatiska arbetsmetoden. Av detta följer att tolkningsförfarandet spelar en avgörande roll i den rättsdogmatiska arbetsmetoden, då den innebär att “en generell regel måste förklaras och tillämpas, vilket innebär vissa pedagogiska svårigheter.” Detta medför att tolkningsförfarandet har en central roll. Niklas Selberg menar att egna *specialkunskaper* accepteras och räknas som tillägg till andra *teorier* (Selberg, 2017: 70). Metoden innebär också att en generell regel både måste förklaras och tillämpas, vilket innebär vissa pedagogiska svårigheter för skribenten. Detta uppmärksammar Lehrberg genom att medvetandegöra detta pedagogiska dilemma. En positiv aspekt av denna mera fria argumentation gällande hur en viss regel bör tolkas är att detta kan leda till en ny praxis för framtida bruk av hur rättsregler tillämpas. Samtidigt kan detta hamna i konflikt med ovanstående problematisering. Författarna önskar här uppmärksamma att det krävs en närvaro i processen att kunna skilja på den relevanta frågan och ett skenargument (Lehrberg, 2015:18–20).

4.2 Avgränsning

Det studien vill undersöka är varför brist på stöd uppkommer. Studien är inte intresserad av funktionsnedsättningen, dyslexi i sig eller dess olika kompensatoriska hjälpmedel då det faller utanför studiens frågeställning och dess syfte. Studien har kunnat utesluta statistiska analyser då dessa inte ryms inom den *kritiska metoden*. Det studien önskar fokusera är synen på den norm som präglar skolverkets tolkning av läsförståelse, och vilka konsekvenser denna tolkning för med sig för dyslektiker i skolan gällande rätten till en likvärdig undervisning. Eftersom funktioner är mycket personliga och privata samtidigt som livsviktiga funktioner är lagstadgade innebär detta att det inte är så självklart att hitta rätt material till studien. Därför önskar studien

uppmärksamma eventuellt viss de lege lata kommer att uteslutas i analysen. Tack vare att den rättsdogmatiska metoden tillåter användandet av forskning utöver olika metodologiska traditioner. Den forskning som studien använder sig av vill visa på att det finns en bredd på hur kunskap kan inhämtas. Detta medför att studien har behövt koncentrera källor som behandlar utbildning, läsning och demokrati ur olika perspektiv vilka presenteras i resultatdelen. Eftersom studien inte är intresserad av elevens rätt i förhållande till utbildning på grund av funktionsnedsättningen, dyslexi eller rätten till att få delta vid prov då detta ligger utanför studiens frågeställning. Det vill säga om eleven blivit diskriminerad på grund av dennes funktionsnedsättning, dyslexi eller inte. Utan snarare hur det kan komma sig att eleven från första början har kunnat hamna i en sådan situation där eleven fråntagits sina rättigheter. Studien önskar fokusera på den problematiken kring diskriminering som uppstår kring de normer som präglar vårt samhälle, vad det innebär att förstå det man läser och hur man inhämtar denna kunskap. Mot bakgrund av att studien är en kandidatuppsats finns därmed en begränsning i sig. Därför kommer studien inte att använda sig av det lagstöd, vilket behandlar diskrimineringsgrund i den omfattning som problematiken berör, utan har valt ut riktade vinklar. Studien ser potential inför framtida arbete att utveckla och motivera valen av lagstöd. Studien kommer givetvis avgränsas till att gå in i problematiken gällande diskrimineringsgrund, då detta är en del av problematiken som studien behandlar gällande tillgänglighet, norm och representation. Därför har studien med omsorg valt ut vetenskapliga texter som i dagsläget tar sig an olika perspektiv och vinklar för att belysa komplexiteten av tillgänglighet som dyslektiker möter.

4.3 Förmågemodell

För att kritiskt kunna diskutera den gällande rätten har studien valt att använda sig av Martha Nussbaums så kallade "förmågemodell". Även känt "modellen för mänsklig utveckling". Även om modellen är tydligt pluralistisk i synen på vad som är värdefullt och fokuserar på inrotade sociala orättvisor och ojämlikhet, valdes modellen för att

den fokuserar på valmöjligheter och frihet, I synnerlighet där förmågor inte tillvaratas till följd av diskriminering eller marginalisering. (Nussbaum, 2013)

4.3.1 Martha Nussbaum

Martha Nussbaums teori går ut på att se vilka möjligheter var och en har, genom att se var och en som ett ändamål. Nussbaum skriver att människor med funktionsnedsättning är jämlikar som man måste räkna med redan från början när man utformar ett system för socialt samarbete. Vidare skriver hon att människor behöver olika mycket resurser om de ska kunna uppnå en livsviktig funktionsnivå. Nussbaum menar att om vi vill att människor med funktionshinder ska kunna ta sig runt i ett samhälle precis som människor utan uttalade funktionshinder, måste vi lägga extra pengar/resurser på dem. (Nussbaum, 2013:65) Utifrån Nussbaums teori för att titta på den enskildes rättigheter så menar hon att om vi vill ha ett samhälle som förespråkar att alla dess medborgare ska få en utbildning, borde ett sådant samhälle inte tveka inför att vilja investera i dessa medborgare. (Nussbaum, 2013:65)

5 Redogörelse för de lege lata och de lege ferenda.

I följande avsnitt kommer studien att redogöra för vilka av de svenska reglerna som ska tolkas konventionskonform i förhållande till internationell rätt.

Rätten till utbildning regleras i ett flertal internationella konventioner.

5.1 Barnkonventionen (ICRC)

FN:s konvention om barnets rättigheter, eller barnkonventionen som den ofta kallas, antogs av FN:s generalförsamling den 20 november 1989. Barnkonventionen syftar till att garantera alla barn sina mänskliga rättigheter. Sverige ratificerade

barnkonventionen utan reservationer 1990. Sedan den 1 januari 2020 är barnkonventionen en del av svensk lag.

Art.2: Konventionsstaterna ska respektera och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion de rättigheter som anges i denna konvention utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess föräldrars eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, funktionsnedsättning, börd eller ställning i övrigt.

Konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att barnet skyddas mot alla former av diskriminering eller bestraffning på grund av föräldrars, vårdnadshavares eller familjemedlemmars ställning, verksamhet, uttryckta åsikter eller tro. (Konventionssamling i mänskliga rättigheter och humanitär rätt, 2013:95)

Art. 3 Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa.

Konventionsstaterna åtar sig att tillförsäkra barnet sådant skydd och sådan omvårdnad som behövs för dess välfärd, med hänsyn tagen till de rättigheter och skyldigheter som tillkommer dess föräldrar, vårdnadshavare eller andra personer som har juridiskt ansvar för barnet, och ska för detta ändamål vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder och administrativa åtgärder.

Konventionsstaterna skall säkerställa att institutioner, tjänster och inrättningar som ansvarar för omvårdnad eller skydd av barn uppfyller av behöriga myndigheter fastställda normer, särskilt vad gäller säkerhet, hälsa, personalens antal och lämplighet samt behörig tillsyn. (Konventionssamling i mänskliga rättigheter och humanitär rätt, 2013:96)

Art 28. Konventionsstater erkänner barnets rätt till utbildning. I syfte att gradvis förverkliga denna rätt och på grundval av lika möjlighet ska de särskilt:

- (a) göra grundskoleutbildningen obligatorisk och kostnadsfritt tillgänglig för alla,
- (b) Uppmuntra utvecklingen av olika former av gymnasial utbildning inklusive såväl högskoleförberedande utbildning som yrkesutbildning, göra dessa tillgängliga och åtkomliga för varje barn samt vidta lämpliga åtgärder såsom införande av kostnadsfri utbildning och ekonomiskt stöd vid behov.
- (c) genom varje lämpligt medel göra högre utbildning tillgänglig för alla på grundval av förmåga,
- (d) göra utbildnings- och yrkesrelaterad information och vägledning tillgänglig och åtkomlig för alla barn,
- (e) vidta åtgärder för att uppmuntra regelbunden närvaro i skolan och minska antalet studieavbrott

Konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att disciplinen i skolan upprätthålls på ett sätt som är förenligt med barnets mänskliga värdighet och i överensstämmelse med denna konvention.

Konventionsstaterna ska främja och uppmuntra internationellt samarbete i utbildningsfrågor, särskilt i syfte att bidra till att avskaffa okunnighet och analfabetism i hela världen och för att underlätta tillgång till vetenskaplig och teknisk kunskap och moderna undervisningsmetoder. Särskilt hänsyn skall härvid tas till utvecklingsländernas behov. (Konventionssamling i mänskliga rättigheter och humanitär rätt, 2013:103–4)

5.2 Europakonventionen (EKMR)

Europakonventionen behandlar skydd för de grundläggande mänskliga fri- och rättigheterna. Europadomstolen granskar brott mot dessa rättigheter. Och ser över om och hur dessa efterlevs och införlivas.

“**Företrädesprincipen**” är en grundläggande princip inom Europeiska unionen som innebär att unionsrätten äger företräde om en nationell lag eller annan

författning är oförenlig med den. I enlighet med principen måste nationella domstolar bortse från nationella lagar som strider mot ”unionsrätten”. Principen finns inte uttryckligen nämnd i unionens fördrag, utan har *uppkommit genom rättspraxis* (författarens kursivering) som fastställts av EU-domstolen. Målet. (Costa mot E.N.E.L 6/64) (Riksdagsinformation, 2023)

Art. 8 – rätt till skydd för privat och familjeliv

1. Var och en har rätt till skydd av de personuppgifter som rör honom eller henne.
2. Dessa uppgifter ska behandlas lagenligt för bestämda ändamål och på grundval av den berörda personens samtycke eller någon annan legitim och lagenlig grund. Var och en har rätt att få tillgång till insamlade uppgifter som rör honom eller henne och att få rättelse av dem.
3. En oberoende myndighet ska kontrollera att dessa regler efterlevs (Konventionssamling i mänskliga rättigheter och humanitär rätt, 2013:348).

Art.14 – förbud mot diskriminering

Åtnjutandet av de fri och rättigheter som angivas i denna konvention skall tryggas utan åtskillnad av något slag, såsom på grund av kön, ras, hudfärg, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationell eller annan härkomst, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd eller ställning i övrigt.

Rätten till undervisning står i första tilläggsprotokollet till Europakonventionens vägledande principer Art.2.

I de vägledande principerna framkommer att ingen må förvägra rätten till undervisning. Vid utövandet av den verksamhet staten kan påta sig i fråga om uppfostran och undervisning skall staten respektera föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn en uppfostran och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse.

Sverige har däremot anfört förbehåll mot artikel 2 i första tilläggsprotokollet till konventionen.

5.2.1 Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD)

Svensk funktionshinderspolitik utgår från FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning CRPD. Riksdagen antog ett nytt nationellt mål för funktionshinderspolitiken 2017 där kopplingen till mänskliga rättigheter tydliggörs. Det nya målet lyder: ”att, med FN:s konvention om rättigheter för personer med

funktionsnedsättning som utgångspunkt, ”uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning”. (Socialstyrelsen, 2023)

Artikel 2 Definitioner

För de syften som avses i denna konvention gäller följande definitioner: ”kommunikation” innefattar bland annat språk, textning, punktskrift, taktill kommunikation, stor stil, tillgängliga multimedier, såväl som textstöd, uppläst text, lättläst språk och mänskligt tal, alternativa och kompletterande former, medel och format för kommunikation, samt tillgänglig informations- och kommunikationsteknik (IT). ”språk” innefattar bland annat talade och tecknade språk och andra former av icke talade språk.

”diskriminering på grund av funktionsnedsättning” betyder varje åtskillnad, undantag eller inskränkning på grund av funktionsnedsättning som har till syfte eller verkan att inskränka eller omintetgöra erkännande, åtnjutande eller utövande på lika villkor som andra av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på det politiska, ekonomiska, sociala, kulturella och

civila området eller på andra områden. Det omfattar alla former av diskriminering, inklusive underlåtenhet att göra skälig anpassning. ”skälig anpassning” betyder nödvändiga och ändamålsenliga ändringar och anpassningar, som inte innebär en oproportionerlig eller omotiverad börda när så behövs i ett enskilt fall för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning på lika villkor som andra kan åtnjuta eller utöva alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter.

”Universellt utformade” betyder sådan utformning av produkter, miljöer, program och tjänster att de ska kunna användas av alla i största möjliga utsträckning utan behov av anpassning eller specialutformning. ”Universellt utformade” ska inte utesluta hjälpmedel för enskilda grupper av personer med funktionsnedsättning där så behövs. (Socialstyrelsen, 2023: 6–7)

Art. 4 Allmänna åtaganden

1. Konventionsstaterna åtar sig att säkerställa och främja fullt förverkligande av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla personer med funktionsnedsättning utan diskriminering av något slag på grund av funktionsnedsättning.
2. I detta syfte åtar sig konventionsstaterna följande:
  - a) att vidta alla ändamålsenliga lagstiftningsåtgärder, administrativa och andra åtgärder för att uppfylla de rättigheter som erkänns i denna konvention,
  - b) att vidta alla ändamålsenliga åtgärder, däribland lagstiftning, för att modifiera eller avskaffa gällande lagar, bestämmelser, sedvänjor och bruk som är diskriminerande mot personer med funktionsnedsättning,
  - c) att ta hänsyn till skyddet och främjandet av de mänskliga rättigheterna för personer med funktionsnedsättning i alla riktlinjer och program,
  - d) att avhålla sig från varje handling eller förfarande som är oförenligt med

denna konvention och att säkerställa att myndigheter och offentliga institutioner handlar i enlighet med konventionen,

Art.9 Tillgänglighet

1. För att göra det möjligt för personer med funktionsnedsättning att leva oberoende och att fullt ut delta på alla livets områden, ska konventionsstaterna vidta ändamålsenliga åtgärder för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning får tillgång på lika villkor som andra till den fysiska miljön, till transporter, till information och kommunikation, innefattande informations och kommunikationsteknik (IT) och -system samt till andra anläggningar och tjänster som är tillgängliga för eller erbjuds allmänheten både i städerna och på landsbygden. Dessa åtgärder, som ska innefatta identifiering och undanröjande av hinder och barriärer mot tillgänglighet, ska bl. a. gälla

- a) byggnader, vägar, transportmedel och andra inom- och utomhusanläggningar, däribland skolor, bostäder, vårdinrättningar och arbetsplatser, samt
- b) information, kommunikation och annan service, däribland elektronisk service och service i nödsituationer.

2. Konventionsstaterna ska även vidta ändamålsenliga åtgärder för att

- a) utveckla, utfärda och övervaka tillämpning av miniminormer och riktlinjer för tillgänglighet till anläggningar och service som är öppna för eller erbjuds allmänheten,
- b) säkerställa att enskilda enheter som erbjuder anläggningar och service dit allmänheten äger tillträde beaktar alla aspekter av tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning,
- c) erbjuda intressenter utbildning i frågor som gäller tillgänglighet för personer

med funktionsnedsättning, (Socialstyrelsen, 2023:15–17)

Art.24 Utbildning

1. Konventionsstaterna erkänner rätten till utbildning för personer med funktionsnedsättning. För att förverkliga denna rätt utan diskriminering och på lika villkor, ska konventionsstaterna säkerställa ett sammanhållet utbildningssystem på alla nivåer och livslångt lärande inriktat på

a) full utveckling av den mänskliga potentialen och känslan för värdighet och egenvärde samt förstärkning av respekten för de mänskliga rättigheterna, de grundläggande friheterna och den mänskliga mångfalden, (Socialstyrelsen, 2023:30–31)

5.3 Svensk Rätt

För att reglera landets statskick utgörs Sveriges författning eller konstitution av fyra grundlagar: Regeringsformen, Successionsordningen, Tryckfrihetsförordningen och Yttrandefrihetsgrundlagen. (lagen.nu, 2023)

5.3.1 Regeringsformen (RF)

1 kap. 2§ RF det allmänna skall verka för att alla människor ska kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället och att barns rätt tas till vara och att diskriminering av människor på grund av funktionsnedsättning ska motverkas.

1 kap. 9 § RF angående rätten till likabehandling saklighet och objektivitet

2 kap. 12 § regeringsformen följer att lag eller annan föreskrift inte får innebära att någon missgynnas därför att han eller hon tillhör en minoritet med hänsyn till etniskt

ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande eller med hänsyn till sexuell läggning.

2 kap. 18 § RF stadgas att alla barn som omfattas av den allmänna skolplikten har rätt till kostnadsfri grundläggande utbildning i allmän skola. Bestämmelsen saknar beskrivning av det närmare innehållet i rättigheten. (till exempel omfattningen av skolplikten) måste beslutas genom lag. (Prop. 1993/94:117: 27 och 52, se även SOU 2020:44)

d) Diskrimineringslagen (2008:567)

Enligt **1 kap. 4 § DL** avses med diskriminering bland annat att någon missgynnas genom tillämpning av en bestämmelse, ett kriterium eller ett förfaringsätt som framstår som neutralt men som kan komma att särskilt missgynna personer med t.ex. viss funktionsnedsättning såvida inte bestämmelsen, kriteriet eller förfaringsättet har ett berättigat syfte och de medel som används är lämpliga och nödvändiga för att uppnå syftet (indirekt diskriminering, punkten 2)

5.3.2 Skolverket

Skolverket är en myndighet vars främsta uppgift är att främja att alla barn och elever får tillgång till en utbildning och verksamhet som är likvärdig och av god kvalitet i en trygg miljö. (Skolverket, 2023)

I Proposition:

2019:3 anges i 18 § 2 att eleven skall ha tillgång till sådant material som anges i lärarinformationen för varje prov. *I lärarinformationen anges vilka hjälpmedel som är tillåtna* (min kursivering). Mobiltelefon eller annan elektronisk utrustning är inte tillåtna hjälpmedel, om inte annat särskilt anges i lärarinformationen.

2017/18:186 Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter s.74

2013:19 föreskrifter om hantering och genomförande av nationella prov

2013:13 §17 anges att för en elev med funktionsnedsättning av icke tillfällig natur kan anpassning av prov genomföras. I lärarinformationen för ett prov ges exempel på hur genomförandet kan anpassas. Rektorn beslutar om anpassning av ett provets genomförande för en enskild elev.

5.3.3 Prejudikat/ Rättspraxis

Här följer nu avgöranden och beslut från domstolar vilka kan användas som ledande principer.

Dom 1: Justitiekanslern

De nationella proven var avsedda att pröva elevens kunskap i förhållande till de uppställda kunskapskraven. I praktiken kom anvisningarna dock att missgynna eleven, trots att Skolverkets föreskrifter i fråga om det aktuella delprovet av avsedda att vara neutrala. I praktiken kom anvisningarna att missgynna eleven eftersom eleven inte fick använda de hjälpmedel som eleven vanligtvis haft på grund av dennes dyslexi. Staten håller med om att de anpassningar som förordnats i lärarinformationen objektivt sett inte helt har kunnat kompensera elevens funktionsnedsättning. Frågan är om det ändå funnits legitima och proportionerliga skäl för denna ordning. Resultatet från det nationella provet var inte det enda underlaget vid betygsättningen i slutet av terminen, utan läraren skulle utnyttja all tillgänglig information om elevens kunskap i förhållande till de nationella kunskapskraven och göra en allsidig bedömning av dessa kunskaper. Om texten läses upp för en elev på det aktuella läsförståelseprovet prövas inte elevens kunskap i förhållande till det provet är avsett att pröva. Skolverket har därför haft legitima skäl för att i lärarinformationen till det aktuella läsförståelseprovet inte ta upp någon möjlighet för en elev med dyslexi att använda hjälpmedel som skulle innebära att de fick uppgifterna upplästa. De anpassningsmöjligheter för elever med funktionsnedsättning som finns i lärarinformationen får anses proportionerliga till de mål som skulle uppnås med läsförståelseprovet.

Sammantaget anser staten att det har funnits legitima skäl för att eleven inte fick använda de hjälpmedlen. Det har även funnits rimliga proportioner mellan det sätt på

vilket läsförståelseproven genomfördes och de mål som skulle uppnås genom proven. Det har därmed inte skett någon överträdelse av Art. 14 i Europakonventionen när det gäller elevens rätt till undervisning. Det kan konstateras att det skadeståndsgrundande agerande som eleven gör gällande målet skedde innan Barnkonventionen inkorporerades som svensk lag. Barnkonventionen innehåller dessutom inte någon regel om rättsmedel när en rättighet har överträtts. Det finns under alla förhållanden ingen grund för att skadestånd ska utgå utan lagstöd vid överträdelse av konventionen

Dom 2: Hovrätten

Sammanfattningsvis var hovrättens bedömning att kommunens agerande inte har inneburit någon diskriminering av eleven enligt diskrimineringslagen och inte heller någon kränkning av elevens rättigheter enligt Europakonventionen. Vid denna bedömning har hovrätten beaktat de internationella instrumenten som eleven hänfört sig till. Tingsrättens dom ska alltså inte ändras.

” Då ansvar om ett diskriminerande innehåll i examinationen *nationella prov* endast ska kunna utkrävas av kommunerna och inte den ansvariga upphovsmannen *Skolverket* skulle detta skapa en rättsosäker och verklighetsfrämmande situation där förtroendet för systemet inte upprätthålls”. (Dom 2 s.13)

Dom 3: Tingsrätten

Vid bedömning har tingsrätten beaktat de internationella instrument som eleven har hänvisat till. Enligt tingsrättens bedömning är Skolverket inte en utbildningsanordnare och omfattas därför inte av diskrimineringslagens förbud mot diskriminering i utbildningsverksamhet. Någon ersättning enligt diskrimineringslagen kan därför, redan av det skälet, inte utgå. Vidare har Skolverket inte kränkt elevens rättigheter enligt Europakonventionen, RF eller Barnkonventionen. Sammantaget har eleven varken rätt till diskrimineringsersättning eller skadestånd. Käromålet ska därmed ogillas i sin helhet.

6 Resultat

I föregående avsnitt har studien behandlat de lege lata, rörande vad som de facto är gällande rätt. I detta avsnitt kommer studien att analysera de lege ferenda, det vill säga argumentera för hur rätten bör vara.

6.1 Analys av de lege ferenda

Eftersom Skolverket är den myndighet som sätter ramen för hur skolornas utbildning ska bedrivas även om de själva inte bedriver någon undervisning eller pedagogisk verksamhet eller har behörighet att genomföra nationella prov utan detta är uteslutande något som är ålagt kommunen. har studien upptäckt att ett av grundproblematiken är att även om det i lärarinformationen som Skolverket utformat framgick tydligt vilka möjligheter som fanns tillgängliga vid nationella provet B1, B2 för studenter/ elever med dyslexi är det samtidigt Skolverket som utformar de föreskrifter för genomförandet av proven och ger lärarinformationen om hur proven skall genomföras. Det vill säga att

“Vid genomförandet av provet behöver elever med dyslexi kompensatoriska hjälpmedel eftersom eleven läser med öronen, vilket motsvarar att läsa med ögonen. (Dom.3)”. Enligt studiens uppfattning tolkades den praxis från Europadomstolen att det krävdes en långvarig förvägran av undervisning för att det skulle ha utgjort en överträdelse av rätten till undervisning. I lärarinformationen framgick att häftet med texter inte finns inläst för avlyssning och att texterna och uppgifterna inte skulle läsas upp för eleven. Analysen har kommit fram till att kommunen därmed särskilt kan ha missgynnat dyslektiker genom att ha tillämpat en ordning eller ett förfaringssätt som framstår som neutral men som har en indirekt diskriminerande effekt (Dom1). Något som tydligt framkommit enligt 1 Kap. 4§.3 i RF är att Skolverket funderar på ett alternativ till hur man tolkar den specialpedagogiska myndighetens riktlinjer gällande avkodning av text. Vilket är i enlighet med Art. 14 i Europakonventionen förbud mot diskriminering

” Då ansvar om ett diskriminerande innehåll i examinationen *nationella prov* endast ska kunna utkrävas av kommunerna och inte den ansvariga upphovsmannen *Skolverket* skulle detta skapa en rättsosäker och verklighetsfrämmande situation där förtroendet för systemet inte upprätthålls”. (Dom 2 s.13)

Eftersom Sverige är medlem i Europeiska unionen (EU) förutsätter detta att svenska staten följer EU-lagstiftning, Europadomstolen, praxis och svensk rättspraxis. I skrivelsen till Skolverkets lärarinformation anges att: med hänvisning till bestämmelsen i 12 kap. 2 § RF att ingen myndighet, inte heller riksdagen eller en kommuns beslutande organ, får bestämma hur en förvaltningsmyndighet i ett särskilt fall ska besluta i ett ärende som rör myndighetsutövning mot en enskild eller mot en kommun som rör tillämpningen av lag.

Både i förhållande till förstahands- och andrahandsgrunden

har kommunen skyldighet att tillämpa normprövning enligt 12 kap. 10 § regeringsformen.

7 Diskussion och Slutsatser

Efter att i det ovanstående kapitlet ha analyserat materialet genom att utforska om en ståndpunkt utgjorde ett påstående ”de lege lata” eller om en ståndpunkt borde förändras ”de lege ferenda”, har studien funnit att det finns gott om exempel på förekommande brister och utmaningar. I följande kapitel kommer studien att diskutera vilka slutsatser studien kan dra av analysen.

7.1 Diskussion

Det övergripande syftet med denna studie har varit att undersöka och analysera hur skolverket tillämpar den gällande rätten vid läsförståelsedelen under nationella provet. Eftersom när ett prov anpassas för en elev med funktionsnedsättning dyslexi behöver

detta givetvis göras på ett sådant sätt att provet fortfarande prövar elevernas kunskaper i förhållande till de uppställda kunskapskraven. Eftersom vad som är livsviktig funktionsnivå behöver tolkas utifrån den rättsdogmatiska metoden önskar studien diskutera den brist som Nussbaum själv har antytt att vissa teorier inte klarar av dessa modeller eftersom uppgifterna inom samhällskontrakt traditionen är tidskrävande och komplexa. (Nussbaum, 2013: 153) Tidigt i processen upptäcktes att Nussbaums förmågemodell inte skulle räcka som teori för studien eftersom teorin är starkt pluralistisk i den bemärkelsen gällande tolkning om vad som är livsviktiga förmågor. Eftersom materialet diskuteras utifrån ett mänskligt rättighetsperspektiv, har studien haft stor nytta av Harald Ofstads artikel som behandlar frågor rörande demokrati och det kollektiva samhällsansvaret som komplement till Nussbaums teori om de individuella rättigheterna. Ofstad poängterar vikten av att behandla alla människor lika och därmed rättvist. Samtidigt skriver han tydligt att det inte är detsamma som att behandla alla på samma sätt. Tvärtom. Vi är alla olika i många avseenden och behöver man anpassa exempelvis läsförmågan efter individens skilda förutsättningar genom individanpassade åtgärder. Och inte såsom ofta sker, *formerar samhället och dess mekanismer så att de negativa verkningarna av ett funktionshinder ytterligare förstärks* (Ofstad, 1995). På detta vis synliggör Ofstad ett glapp i de individuella rättigheterna och de kollektiva rättigheterna. Vidare skriver han att om vi skulle se saker ur en rättvisepunkt så borde vi gå ett steg vidare och medge att de funktionshindrades situation borde prioriteras, att samhället borde vara generöst nog att försöka kompensera dem för den orättvisa som drabbat dem. Då är det en kamp som gäller inte en naturens kamp utan en kamp som är bestämd av sociala och politiska värderingar. Detta skulle även ändra kampen om urvalet och chansen till social framgång genom urval av sådana som har format det. När fler får tillgång till en gemensam demokratisk fördelning av tillgångar, får fler chans att bidra med sina talanger, skriver han. I sammanhanget kan nämnas att Harald Ofstad utifrån diskrimineringslagen menade att RF är av särskilt intresse att skydda. Rätten till en tillgänglig utbildning enligt regeringsformen (RF) är en av de grundläggande

rättigheterna vilka är av särskild betydelse för den fria åsiktsbildningen. (Ofstad, 1995).

Ofstad poängterar att eftersom grundskoleutbildning omfattas av skolplikt mellan eleven och kommunen där varaktigheten är av lång natur så kan personer med funktionsvariation ifall ett samhälle ställer de nödvändiga resurserna till förfogande få möjlighet till att förverkliga sina gåvor och anlag på sina egna premisser och leva ett gott och lyckligt liv samt delta i det demokratiska samhället på lika villkor genom det stöd som samhället är skyldig att ge.

Eftersom studien har använt sig av den kritiska rättsdogmatiska metoden som syftar på att kritiskt granska den gällande rätten på ett metodiskt sätt, har studien försökt att synliggöra hur svenska normer påverkar tolkning av lagtexter och rättspraxis. En tydlig upptäckt gällande människosyn var när Nussbaum och Ofstad ställdes tillsammans i relation till/mot samma problemformulering. Är det individen som är funktionshindrad eller är det miljön som är funktionshindrande. Nussbaum menar att ett samhälle som förutsätter sig att skola alla sina medborgare borde inte tveka att lägga extra resurser på personer med uttalade funktionshinder. (Nussbaum, 2013:6)

En upptäckt studien önskar hörsamma utifrån det resultat som gjorts är att även om dessa två uttalanden till synes är små, så kan de politiska konsekvenserna bli större. Detta eftersom det ena uttalandet lägger ansvaret på individen och det andra uttalandet lägger ansvaret på kollektivet. När fler får tillgång till en gemensam demokratisk fördelning av tillgångar, får fler chans att bruka sina talanger. Mot bakgrund av att vi lever i ett meritokratiskt samhälle som gynnar de som är starka och inte alltför avvikande utan som uppfyller kraven till ett dylikt tänkande skärs däremot resurser ner för de som inte passar in i denna mall av det som anses meriterande. (Alvesson, 1999:3) Precis som punktskrift för personer med synnedstättning anses öronläsning fortfarande vara avvikande. Alexander Borg tydliggör i sin artikel genom att förklara problematiken vad det innebär att förstå, uppfatta en skriven text beroende på om den läses med ögonen eller lyssnas på med öronen så kallad öronläsning. (Frisk, 2022)

Borg poängterar gällande läsförståelse, att det gäller att förstå det som har skrivits. Men inte hur informationen kommit till en, då detta bara handlar om en teknikalitet. Genom att ge läsningen ett nytt ansikte och bryta norm på vad läsning innebär får flera personer möjlighet att tillgängliggöra sig samma *intellektuella* information fast genom olika *aktiva* tekniska former. Diskrimineringsombudsmannen skriver att personer med funktionsnedsättning många gånger inte blir bedömda utifrån sina individuella förutsättningar, förmågor och behov. Detta är ofta relaterat på grund av den förväntade funktionsförmåga normen har satt på individer med olika funktionsnedsättningar. (DO, 2023) Eftersom studien utgått ifrån Torleiv Høien och Ingvar Lundberg definition av dyslexi, där dyslexi förklaras som "ett ihållande funktionshinder vilket kräver ett läkarintyg samt kompensatoriska hjälpmedel. (1999, Lundberg: 20)

Om man utgår ifrån denna definition så är det inte mer än rätt att kräva kommunen på kompensatoriska hjälpmedel. Därför är anpassningarna skäliga att ge. I synnerlighet där förmågor inte tillvaratas till följd av diskriminering eller marginalisering (Nussbaum, 2013). Särskilt eftersom specialpedagogiska skolmyndigheten och flera läsforskare önskar jämställa öronläsning med traditionell läsning. Måttstocken har varit den gängse bilden av läsförmåga och hur man tolkar avkodning av text. FN:s övervakningskommitté för funktionsrättskonventionen kan begära att svenska staten vidtar åtgärder då det egentligen är ett problem som bör lösas politiskt och inte bland jurister, eller bland kommuner eller enskild skola. Eftersom risken blir att läsförståelse och avkodning tolkas godtyckligt beroende på rektor och examinator. (Frisk, 2022)

I relation till svensk bildningstradition argumenterar Synne Myrebøe att Nussbaums kultiveringstänkandet uppmärksammar vikten att förstå de kunskapsteoretiska aspekter av dagens utbildningspolitik, där utbildningspraktiker ständigt kultiveras, formas, bildas samt ställer viktiga frågor till praktiska och offentliga verksamheter. Detta görs bäst genom att ställa frågan "Hur vill vi leva?" i centrum.

Myrebøe poängterar att om samhället inte tydligt signalerar genom att tillgängliggöra för personer med dyslexi så förstärks funktionshindret istället på grund av yttre omständigheter och mekanismer vilket inte är förenligt i ett demokratiskt samhälle

som förväntar sig att skola elever med dyslexi, liksom elever utan dyslexi att komma till en skola för att få lära sig och få en utbildning. Det bör därmed rimligtvis ligga i statens intresse att så många som möjligt får en så bred kunskapsbank som möjligt. Därför är utbildning även en av de grundläggande rättigheter som ingår i svensk grundlag, 2 kap. 18 § RF. och är av särskild betydelse för den fria åsiktsbildningen. Även om eleven inte förvägras rätten till en kostnadsfri undervisning önskar studien uppmärksamma att eleven kan ha blivit utsatt för diskriminering genom Europakonventionens Art.14 eftersom rätt innebär "*tillträde* till den del av den myndigheterna organiserade undervisning som faktiskt existerar vid en viss tidpunkt" (Danelius, 2015:612). Här visar Nussbaums förmågemodell tydligt eftersom vi är olika och behöver olika anpassningar, att modellen utgår från en jämförande utvärdering av livskvalitet och teoretiserande kring grundläggande social rättvisa (Nussbaum, 2013:27,28). Det hon uppmärksammar med denna teori är att om vi vill att människor med funktionshinder ska kunna ta sig runt i ett samhälle precis som människor utan uttalade funktionshinder, så måste vi lägga extra resurser på dem. (Nussbaum, 2013:65) Patrik Bremdahl uppmärksammar att man sedan en längre tid sett hur nedskärningar bidragit till en negativ utveckling hos bland annat funktionshindersrätten. Då det var kommunens beslut att inte tillåta hjälpmedel vid läsförståelsetestet under nationella provet på grund av de riktlinjer som Skolverket definierat, tyder detta på att Skolverkets riktlinjer är diskriminerande enligt Diskrimineringslagen (2008:567). Vilket bidrar till att grundlagen inte tydligt visar hur man kan motverka diskriminering för att ge tillgänglig utbildning. Samtidigt som Skolverket som förvaltningsmyndighet vars mål och syfte är att alla barn, elever och studenter ska få en utbildning, anser studien att det åligger Skolverket som myndighet att se över hur man ser på definitionen av avkodning som kommunen tillämpar vid nationella prov. Studien önskar därför uppmärksamma att Skolverkets arbete utgår från regeringens instruktion, de uppdrag de får från regeringen genom det årliga regeringsbrevet till myndigheten.

7.2 Slutsats

Att hantera rätten på ett korrekt och kompetens sätt är inte lätt. Detta visar på komplexiteten men även realiteten dyslektiker möter eftersom dyslektiker många gånger saknar tillgång på lika villkor till det demokratiska samhället. Studien har *diskuterat* eleven som nekades tillgång till kompensatoriska hjälpmedel genom *rättsdogmatisk metod*. Genom att ge *resultatet* en så nyanserad prognos som möjligt användes olika *vetenskapliga texter* för att belysa *problematiken* från olika vinklar. I takt med att studien varit bunden till *tolkning* och *analys* av den *gällande rätten* där *relevanta rättskällor systematiskt framställdes*, har det framkommit att efterföljden av *de lege ferenda* speglar hur rätten används i praxis. Eftersom Skolverket utformar föreskrifter och lärarinformation, är *studiens slutsats* att Skolverket kan ha bidragit att eleven med dyslexi vid tidpunkten av det nationella provet förvägrades rätten till kompensatoriska hjälpmedel. Den *analysen visade att* den specialpedagogiska skolmyndigheten och Skolverket inte var överens om *definition* gällande läsförståelse och *avkodning* av text.

Även om staten menade att de anpassningar som förordnats i lärarinformationen objektivt sett inte helt kompenserade för elevens funktionsnedsättning, framgår av *materialet* att staten anser att det inte skett någon överträdelse av regeringsformen.

Det vill säga, trots att Skolverkets föreskrifter i fråga om det aktuella delprovet är avsedda att vara neutrala svarar Justitiekanslern med att anvisningarna i praktiken kom att missgynna eleven. Det skulle vara grundlagsstridigt om skolverket lämnade order eller instruktioner om utbildningssamordnaren i ett konkret fall eller skulle genomföra nationella prov. Detta leder till att svensk rätt blir problematisk ifall den inte uppfyller de krav på klarhet och balans som Europakonventionen uppställer.

7.2.1 Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan studien konstatera att eleven inte fått de förutsättningar att på lika villkor kunna utöva sina rättigheter att utföra det nationella provet i läsförståelse. Detta på grund av en föråldrad syn på vad avkodning och läsförståelse är. Studien

önskar komma med förslag på hur examinationer för dyslektiker i framtiden kan göras mer inkluderande. Studien fann att de anpassningar som eleven erbjuds inte kompenserar frånvaron av kompensatoriska hjälpmedel.

Studien har kommit fram till att den varaktighet som råder mellan kommun och skola bedöms som en faktor som gör att kommunen har längre gående skyldigheter att vidta åtgärder för tillgänglighet jämfört med om det varit en kortare utbildning (Dom 2. S.15) och bör därför utan tvekan tillhandahålla kompensatoriska hjälpmedel.

1. Vilka anpassningar hade försatt eleven i en jämförbar situation med elever utan dyslexi.

- Att låta eleven använda sina hjälpmedel är inte någon kostsam eller praktisk svår anpassning för skolan att göra. Att få texten uppläst eller tillhandahålla på annat sätt hade försatt eleven i en jämförbar situation som en elev utan dyslexi.
- Om Skolverket och skolan som utbildningssamordnare varit överens om begreppet kring vad läsförståelse inneburit så att dyslektiker kunnat få de hjälpmedel och anpassningar eleven behövt under läsförståelsedelen vid nationella provet. Hade det aldrig behövt bli något missförstånd, eftersom elever faktiskt får dessa kompensatoriska hjälpmedel vid undervisning annars.

2. Hur bör sådana anpassningar bäst genomföras?

- Bäst genomförs sådana anpassningar givetvis genom rättsregler och lagförändring i sakfrågor.
- vidare behöver anpassningar individanpassas.
- Det bör ligga i Skolverkets intresse att uppdateras inom sig ständigt inom funktionsrätt eftersom skolverket ansvarar för och utvecklar kontinuerligt

nationella prov samt analyserar resultaten av dessa. Samtidigt som Skolverket inte bedriver undervisning eller pedagogisk verksamhet utan det är skolorna vilka står under kommunen. Därför bör Skolverket vara uppdaterade inom funktionsrätt.

- Med andra ord ansvarar Skolverket för utveckling av det nationella provet och i det borde rimligtvis ingå utveckling av hur läsförståelse definieras. Eftersom det vidare ligger an på Skolverket att skriva om direktiven att alla barn, elever och studenter får en utbildning och kan genomföra det nationella provet utan diskriminering borde Skolverket ha ett stort intresse av att vilja engagera sig i denna fråga och få anpassningen genomförd.
- Vidare bör funderas om det kanske finns andra sätt att pröva kunskap på än genom den traditionella examinationsformen som även gynnar andra elever, inte bara de som har dyslexi eller läs och skrivsvårigheter.

7.2.2 Vidare forskning

Studien anser att problemet formuleras klart och belyser intressanta frågor med ett tydligt syfte där det går att finna intressanta framtida forskningsområden. Sedan ett par decennier tillbaka så är den nya ”normalnivån” för Sverige, så som för många andra länder att jobba mot jämlika villkor. Fokus för denna studie har varit rätten till tillgänglig undervisning. Vilket även förespråkas i propositionen (Regeringens proposition 1999/2000:1). Däremot är Propositionen klurigt formulerad. Studien ser här potential gällande tolkning. Om staten önskar leva upp till de mänskliga rättigheterna och det demokratiska samhället som staten skrivit under på så behövs en vidgad blick på bildningens tänkande. Rättighetsbärare bör bjudas in i diskussionen om hur och vad som behövs. Även om Propositionen talar om att formen av utbildning inte behöver vara på högskolenivå, men att man från regerings och riksdags sida har önskemål om att högskolans resurser ska stå till förfogande.

Här ser studien möjlighet till vidare forskning som skulle vara intressant att titta närmare på, för hur kommer dessa studenter in till högre studier om vägen dit görs svårtillgänglig, både genom mentala hinder eftersom det studien visar att dyslektiker får ett annat bemötande samt praktiska hinder som försvårar för dyslektiker att visa sina förmågor. Samtidigt som det står i propositionen att: personer med dyslexi välkomnas till en verksamhet där:

”... den huvudsakliga verksamheten består i att konsumera och producera ord som bärare av idéer” Det innebär att det är en verksamhet där det som dessa studenter har svårt att klara av är det som premieras. Det vill säga att dyslektiker egentligen inte är välkomna till en sådan verksamhet då de har svårt att producera ord i skrift, däremot inga problem att vara bärare av idéer. (Regeringens proposition 1999/2000:1).

Den 1 januari 2017 ska aktiva åtgärder omfatta samtliga diskrimineringsgrunder. Innan dess omfattades inte funktionsnedsättningen. (Diskrimineringsombudsmannen, 2023) Vad som är skäligt bedöms bland annat utifrån andra lagar för tillgänglighet och hur den enskilda situationen ser ut. Det sägs att kunskap spelar en avgörande roll för demokratin för att motverka rädsla och osäkerhet eftersom utbildning är något alla barn har rätt till enligt barnkonventionen. (Art 28)

Alla arbetsgivare och utbildningsanordnare ska arbeta med det som lagen kallar för aktiva åtgärder.

Eftersom personer med olika former av funktionsnedsättning kan mötas av till exempel diskriminerande rutiner och regelverk eller människors stereotypa föreställningar om normer och okunskap önskar studien till sist återknyta till studiens rubrik och ställa frågan studien frågan: “Förstår du vad du läser?” Eller ser du vad det står? Vad är läsande eller förståelsen? Idag går det att lyssna på bok medan du diskar, är på i bilen eller på tåget. Varför inte i badkaret eller i hängmattan, i synnerhet har dyslektiker behov av uppläst text i många olika slags sammanhang. Så som glasögon idag har börjat användas som modedetalj utan styrka, något som en del tidigare blev

mobbadе eftersom det tvingades att använda +5. Inte skulle du säga till någon sådan att ta en utan styrka "här, ta mina glasögon som glasögon", det är bara att läsa. Fantastiskt att det finns verktyg för att en funktionsnedsättning kan kompenseras så att man kan ta del av innehållet av en skriven text genom att sätta på sig ett par glasögon med styrka. Således borde Nussbaums teori tacksamt tas emot inom staten och beslutsfattare om man menar allvar med att vilja förbättra livskvaliteten för alla människors lika värde och rättigheter. Men har under resans gång kommit fram till att för att de individuella mänskliga rättigheterna genom Nussbaums glasögon behöver de sättas i ramen av Ofstads och många många fler.

Bibliografi

Alvesson, M., 1999. *Utbildning är lösningen. Vad är problemet? Om utbildningsfundamentalism*, Lund: Företagsekonomiska institutionen, Lunds universitet.

Danelius, H., 2015. *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis: en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*. 5 red. Stockholm: Norstedts juridik.

Hjertstedt, M., 2019. *Beskrivningar av rättsdogmatisk metod: om innehållet i metodavsnitt vid användning av ett rättsdogmatiskt tillvägagångssätt i*: R.Mannelqvist, S. Ingmanson, C. Ulander-Wänman & Ö. Edström, red. Skrifter från Juridiska institutionen vid Umeå universitet. Umeå: Umeå Universitet, Samhällsvetenskapliga fakulteten, Juridiska institutionen, pp. 165–173.

Höien, T. & Lundberg, I., 1999. *Dyslexi: från teori till praktik*. Stockholm: Natur och Kultur.

Johnsson, H. A., 2009. *Staten och läromedlen: En studie av den svenska förhandlingsgranskningen av läromedel 1938-1991*. Linköpings: Linköpings Universitet, filosofiska fakulteten (DIPA).

Konventionssamling i mänskliga rättigheter och humanitär rätt. 2:3., [omarb.] uppl. (2004). Stockholm: Norstedts juridik

Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), 2013. *Juridisk metodlära*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Lehrberg, Bert, 1992. *Praktisk juridisk metod*. Uppsala: Iustus

McConnell, L. & Smith, R., 2018. *Research Methods in Human Rights*. London: Routledge.

Nussbaum, M. C., 2013. *Främja Förmågor en modell för mänsklig utveckling*. Stockholm: Karneval Förlag.

Sandgren, C., 2021. *Rättsvetenskap för Uppsatsförfattare*. Femte upplaga red. Visby: Norstedts Juridik AB.

Svensson, I., 2003. *Phonological dyslexia. Cognitive, behavioral and hereditary aspects*. Göteborg: Göteborgs Universitet, Doktorsavhandling.

Underlag; Varav jag i studien kallar information hämtat i dessa Dom 1,2,3

FT 10318-XX; (2021-XXXX)

FT 10318-XX (2021-XXXX).

FT 3960-XX (2020-XXXX)

Ringholm, B., 1999. Regeringens proposition 1999/2000:1. Stockholm: Finansdepartementet.

(SOU, 1976. Handikapputredningens slutbetänkande. Stockholm: Regeringskansliet.)

Online

DO, 2022. www.do.se.

Available at: <https://www.do.se/forskola-skola-hogskola-ska-forebygga-diskriminering>
[Använd 29 11 2022].

Frisk, J., 2022. forskning.se.

Available at: <https://www.forskning.se/2022/08/03/ljudbocker-lasa-eller-lyssna/>
[Använd 28 11 2022].

Frisk, J., 2022. www.forskning.se.

Available at: <https://www.forskning.se/2022/09/02/hot-mot-demokratin>
[Använd 15 12 2022].

Helgeson, T., 2016. www.scb.se.

Available: https://www.scb.se/contentassets/35da017ddbc3439a932bd8af95c58601/le0101_do_2016_pa_170609.pdf
[Använd 30 11 2022].

Herjevik, M., 2020. www.uka.se.

Available: <https://www.uka.se/download/18.74b676316f1a92ef84a3a3/1579253391757/Vagledning-2020-01-16-rattssaker-examination.pdf>
[Använd 29 11 2021]

Kindstedt, H., 2022. www.dyslexi.org.

Available: <https://press.newsmachine.com/pressrelease/view/elev-med-dyslexi-har-anmalt-sverige-till-fn-for-diskriminering-36699>
[Använd 11 12 2022].

L6, J., 1994. www.riksdagen.se.

Available: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-19941219-om-den-europeiska-konventionen_sfs-1994-1219
[Använd 02 01 2023].

lagen.nu, 2023. www.lagen.nu/begrepp/Grundlag. [Online]
Available: www.lagen.nu
[Använd 03 01 2023].

MRD, A., 2008. www.riksdagen.se. [Online]
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/diskrimineringslag-2008567_sfs-2008-567
[Använd 02 01 2023].

Ofstad, H., 1995. Tidskriften Intra. [Online]
Available: <http://www.tidskriftenintra.se/resources/arkiv/ideologi/395ofstad.htm>
[Använd 28 11 2022].

Oliver, M., 1996. Understanding disability: from theory to practice. London: Macmillan.

ombudsmannen, D., 2023. www.do.se. [Online]
Available: <https://www.do.se/diskriminering/diskrimineringsgrunder/funktionsnedsattning-en-av-diskrimineringsgrunderna>
[Använd 014 01 2023].

Riksdagsinformation, 2023. www.eu.riksdagen.se.
Available: <https://eu.riksdagen.se/vad-gor-eu/en-eu-lag-blir-till/eus-lagar-och-regler/#>
[Använd 03 01 2023].

Rights, E. U. A. f. F., 2023. www.fra.europa.eu. [Online]
Available: <https://fra.europa.eu/sv/eu-charter/article/8-skydd-av-personuppgifter>
[Använd 02 01 2023].

Skolverket, 2023. www.skolverket.se.

Available: <https://www.skolverket.se/>

[Använd 03 01 2023].

Socialstyrelsen, 2023. www.kunskapsguiden.se.

Available: <https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/funktionshinder/rattigheter-for-personer-med-funktionsnedsattning/konventionen-om-rattigheter-for-personer-med-funktionsnedsattning/>[Använd 03 01 2023].

Socialdepartementet, 2018. www.riksdagen.se.

Available: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-20181197-om-forenta-nationernas-konvention_sfs-2018-1197

[Använd 02 01 2023].

socialdepartementet, 2003. www.regeringen.se.

Available: <https://www.regeringen.se/contentassets/0b52fa83450445aebbf88827ec3eeeb8/fns-konvention-om-rattigheter-for-personer-med-funktionsnedsattning-ds-200823>

[Använd 02 01 2023].

Stafström, S., 2017. www.vr.se. [Online]

Available: <https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2017-08-29-god-forskningssed.html>

[Använd 10-12 2021].

(<https://www.vr.se/uppdrag/etik/etik-i-forskningen.html>)

hämtat 16 januari 2023

Vetenskapsrådet:

<https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2017-08-29-god-forskningsred.html>

hämtat: 15 januari 2023